

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
Европейския фонд за регионално
развитие

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА 2014 – 2020 г.“

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ОКОЛНА СРЕДА

ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ОПАЗВАНЕ НА ВИДОВЕТЕ СУХОЗЕМНИ
КОСТЕНУРКИ ШИПОПАШАТА КОСТЕНУРКА (*TESTUDO HERMANNI*
GMELIN, 1789) И ШИПОБЕДРЕНА КОСТЕНУРКА (*TESTUDO GRAECA*
LINNAEUS, 1758) В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2023 - 2032 ГОД.

ПРИЛОЖЕНИЕ № 2.

БИБЛИОГРАФИЯ

-----& www.eufunds.bg &-----

Проект № BG16M1OP002-3.020-0003-C01 „Разработване на план за действие за видовете шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni*) и шипобедрена костенурка (*Testudo graeca*)“, финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 – 2020 г.“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския фонд за регионално развитие.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
Европейския фонд за регионално
развитие

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА 2014 – 2020 г.“

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ОКОЛНА СРЕДА

Нормативна база:

1. Директива 92/43/ЕИО за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна.
2. Задание за разработване на план за действие за опазване на видовете сухоземни костенурки шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni* Gmelin, 1789) и шипобедрена костенурка (*Testudo graeca* Linnaeus, 1758).
3. Закон за биологичното разнообразие.
4. Закон за защитените територии.
5. Конвенция за биологичното разнообразие (1992) транспонирани в Закона за биологичното разнообразие.
6. Конвенция за биологичното разнообразие (Решение 93/626/ЕИО за сключване на Конвенцията за биологичното разнообразие).
7. Конвенция за международна търговия на застрашени видове от дивата флора и фауна (CITES – Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora).
8. Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природни местообитания (Бернска конвенция, 1979).
9. Наредба № 5 от 01.08.2003 г. за условията и реда за разработване на планове за действие за растителни и животински видове.

Източници на информация:

10. Банников А. Г. 1951. Материали к познанию биологии кавказских черепах // Изв. Моск. гор. пед. ин-та им. В. П. Потемкина. Т. 18. С. 129 – 167.
11. Бекчиев Р., С. Бешков, С. Арангелов, Д. Киров, 2017. Определител на животинските видове за оценка на гори с висока консервационна стойност. WWF-България.
12. Бешков Вл., 1984; Разпространение, относителна численост и мерки за опазване на сухоземните костенурки в България; БАН „Екология“ 14, София, септември 1984.
13. Бешков, В. & К. Нанев. 2002. Земноводни и влечуги в България. Pensoft, София-Москва. 120 с.
14. Бешков, В. 1961. Принос към зоогеографското проучване на херпетофауната в България. Известия на Зоологическия институт с музей 10: 373–383.
15. Бисерков, В. (Редактор), 2007. Определител на земноводните и влечугите в България. София, Зелени Балкани, 196 с.
16. Буреш, И., Й. Цонков. 1933. Изучавания върху разпространението на влечугите и земноводните в България и по Балканския полуостров. Част I. Костенурки (Testudinata) и гущери (Sauria). - Известия на Царските природонаучни институти в София, 6: 150-207
17. Добрев, Д. Разред Костенурки, 67 с. В: Бисерков, В. (Редактор), 2007. Определител на земноводните и влечугите в България. София, Зелени Балкани, 196 с.
18. Доклад за извършен мониторинг на околната среда – в района на участък „Ада тепе“ на находище „Хан Крум“ 2016 г.
19. Духалов Д., 2021. Данни от проведен мониторинг за „Дънди Прешъс Металс Крумовград“ ЕАД за периода 2012-2021 г.
20. Киров Д, 2013, Свързаност на 33 BG0000628 – Чирпански възвишения, 33 BG0000436 – Река Мечка, 33 BG0000438 – Река Чинардере и 33 BG0002086 – Оризища Цалалица със 33 BG0000578 – Река Марица, Част 2
21. Лазаркевич-Станчева, 1997, Дипломна работа на тема „Изследвания върху биологията на двата вида сухоземни костенурки – *Testudo graeca* и *Testudo hermanni* в района на гр. Кресна, СУ, Биологически факултет, 75 с.
22. Моллов И., Фаунистични и екологични изследвания на земноводните и влечугите в условията на град Пловдив, Пловдив, 2013 г., 38.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
Европейския фонд за регионално
развитие

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА 2014 – 2020 г.“

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ОКОЛНА СРЕДА

23. Общ доклад за целеви вид 1217. *Testudo hermanni* (Шипоопашата сухоземна костенурка) (проект „Картиране и определяне на природозащитно състояние на природни местообитания и видове – фаза I“, 2013 г.).

24. Общ доклад за целеви вид 1219. *Testudo graeca* (Шипобедрена сухоземна костенурка) (проект „Картиране и определяне на природозащитно състояние на природни местообитания и видове – фаза I“, 2013 г.).

25. Петров Б., Вл. Бешков, Г. Попгеоргиев, Д. Плачийски. 2004. План за действие за опазване на сухоземните костенурки в България: 2005-2014 - БДЗП - НПМ - БФБ, Пловдив, 58 с.

26. Петров, Б. П. Стоев, В. Бешков, 2001. Преглед на видовия състав и разпространението на земноводните (Amphibia) и влечугите (Reptilia) в Източните Родопи.

27. План за управление на Поддържан резерват „Балабана“, 2016 г.

28. План за управление на Поддържан резерват „Балтата“ и буферната му зона 2003 г.

29. План за управление на Поддържан резерват „Борака“, 2018 г.

30. План за управление на Поддържан резерват „Боровец“, 2017 г.

31. План за управление на Поддържан резерват „Вельов вир“ („Водните лилии“), 2016 г.

32. План за управление на Поддържан резерват „Долна Топчия“, 2016 г.;

33. План за управление на Поддържан резерват „Острица“, 2002 г.

34. План за управление на Поддържан резерват „Пясъчната лилия“, 2015 г.

35. План за управление на Природен парк „Беласица“, 2016 г.

36. План за управление на Природен парк „Българка“, 2016 г.

37. План за управление на Природен парк „Русенски лом“, 2005 г.

38. План за управление на Природен парк „Шуменско плато“, 2011 г.

39. План за управление на Резерват „Витаново“, 2015 г.

40. План за управление на Резерват „Горна кория“, 2015 г.

41. План за управление на Резерват „Горна Топчия“, 2015 г.

42. План за управление на Резерват „Конгура“, 2016 г.

43. План за управление на Резерват „Купена“, 2015 г.

44. План за управление на Резерват „Кутелка“, 2015 г.

45. План за управление на Резерват „Ореляк“, 2016 г.

46. План за управление на Резерват „Орлицата“, 2016 г.

47. План за управление на Резерват „Силкосия“, 2020 г.

48. План за управление на Резерват „Соколата“, 2016 г.

49. План за управление на Резерват „Тисата“, 2015 г.

50. План за управление на Резерват „Тисовица“, 2015 г.

51. План за управление на Резерват „Узунбоджак“, 2015 г.

52. План за управление на Резерват „Червената стена“, 2015 г.

53. План за управление на Резерват „Чупрене“, 2015 г.

54. Получена информация по ЗДОИ от зоопаркове и спасителни центрове в странара по Заявление с изх. № 690/11.11.2021 г.

55. Получена информация по ЗДОИ, АПИ, Решение № РД-04-111/22.11.2021 г.

56. Получена информация по ЗДОИ, ИАОС, Решение 35-2021 - Данни за шипоопашата костенурка и шипобедрена костенурка на територията на България включени в Националната система за мониторинг на състоянието на биологичното разнообразие.; Докладите по чл. 17 от Директива 92/43/ЕИО, изготвени за периода 2007-2018 г., включващи информация относно статуса и числеността на популациите на видовете шипоопашата костенурка и шипобедрена костенурка (НСМБР, 2009-2020 г.).

57. Получена информация по ЗДОИ, ИБЕИ-БАН, Изх. № 930-РД-08/02.12.2021г.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
Европейския фонд за регионално
развитие

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА 2014 – 2020 г.“

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ОКОЛНА СРЕДА

58. Получена информация по ЗДОИ, ПУДООС, Решение № ЗДОИД-12/10.11.2021 г.
59. Получена Справка по ЗДОИ, МОСВ, Решение № ЗД-173/29.10.2021 г.
60. Получена Справка по ЗДОИ, Мосв, Решение № ЗД-205/10.12.2021 г.
61. Попгеоргиев, Г., 2002; Автореферат на тема „Херпетофауната в опожарени райони от Източни Родопи и Сакар: Темпове на развитие“.
62. Проект „Анализи и проучвания на видове и природни местообитания, предмет на докладване по чл. 17 от Директива за местообитанията и чл. 12 от Директива за птиците“, финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014-2020 г.“
63. Проект „Провеждане на мониторинг върху популациите на два вида сухоземни костенурки и два вида змии в участъка на първокласен международен път Е-79 (I-1), преминаващ през Кресненския пролом (2019-2024)“.
64. Проект „Еминска планина – модел за устойчиво развитие и природозащита в района на Централното Черноморие“.
65. Проект: „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природните местообитания и видове – фаза 1“, финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2007-2013“.
66. Проект: „Теренни проучвания на разпространение на видове/оценка на състоянието на видове и хабитати на територията на цялата страна – I фаза“, финансиран по Оперативна програма „Околна среда“ 2007-2013 г.
67. Пулев А, Зоогеографско райониране на България въз основа на разпространението на херпетофауната, Благоевград, 2016 г., 44.
68. Специален доклад 11а по изпълнението на Дейност № 11 Обработване, обобщаване и анализ на наличните данни, Проект BG16M1OP002-3.003-0001 „Анализи и проучвания на видове и природни местообитания, предмет на докладване по чл. 17 от Директивата за местообитанията и чл. 12 от Директивата за птиците“ за периода 2013-2018.
69. Финален доклад за извършената работа по договор № ОПОС-2-6/24.02.2012 г. с предмет: „Консервационни дейности за опазване на двата вида сухоземни костенурки *Testudo graeca* и *Testudo hermanni*“, по проект № 5103020-15-658 „Възстановяване на местообитания и опазване на биологичното разнообразие в Природен парк Сините камъни“, финансиран от ОПОС 2007-2014, ос 3 – Опазване на биологичното разнообразие, Получена информация от Дирекцията на Природен парк „Сините камъни“.
70. Цанков, Н. Д., Г. С. Попгеоргиев, Б. Я. Наумов, А. Й. Стоянов, Ю. В. Корнилев, Б. П. Петров, А. В. Дюгмеджиев, В. С. Вергилов, Р. Д. Драганова, С. П. Луканов, А. Е. Вестерстрьом. 2014. Определител на земноводните и влечугите в природен парк „Витоша“. Дирекция на Природен парк „Витоша“, София, 248 стр.
71. Цанков, Н. Д., Г. С. Попгеоргиев, И. Е. Иванчев, Н. Д. Начев, Ю. В. Корнилев. 2016. Ръководство за транслокация на сухоземни костенурки (*Testudo graeca*, *Testudo hermanni*). Сдружение „Обществен КОМПАС“, София, 46 с.
72. Цанков, Н., Г. Попгеоргиев. 2011. Земноводните и влечугите в Източните Родопи. Ю. Корнилев (ред.). Издателство Ето, София. 64 с.
73. Червената книга на България, 1985 г.
74. Anders G.J. Rhodin, John B. Iverson, Roger Bour, Uwe Fritz, Art hur Georges, H. Bradley Shaffer, and Peter Paul van Dijk; Turtles of the world. Annotated Checklist and Atlas of Taxonomy, Synonymy, Distribution, and Conservation Status (8th Ed.), 2017
75. Anquetin J. 2012. Reassessment of the phylogenetic relationships of basal turtles (Testudinata). Journal of Systematic Palaeontology 10: 3–45.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
Европейския фонд за регионално
развитие

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА 2014 – 2020 г.“

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ОКОЛНА СРЕДА

76. Asher J. Lichtig; Spencer G. Lucas; Hendrik Klein; David M. Lovelace (2018). "Triassic turtle tracks and the origin of turtles". *Historical Biology: An International Journal of Paleobiology*. 30 (8): 1112–1122. doi:10.1080/08912963.2017.1339037.
77. Bertolero, Albert & Cheylan, Marc & Hailey, Adrian & Livoreil, Barbara & Willemsen., (2011). *Testudo hermanni* account. Conservation Biology of Freshwater Turtles and Tortoises: A Compilation Project of the IUCN/SSC Tortoise and Freshwater Turtle Specialist Group A. 10.3854/crm.5.059.hermann.v1.2011.
78. Beshkov, V. 1997: Record-sized tortoises, *Testudo graeca iberica* and *Testudo hermanni boettgeri*, from Bulgaria. – *Chelonian Conservation and Biology*, Lunenburg 2 (4): 593-596.
79. Beshkov, V. 1998. Bulgaria's Amphibians and Reptiles. - In: *Bulgaria's Biological Diversity: Conservation Status and Needs Assessment*. Voll. 1 and 2. Sofia-Moscow, Pensoft: 395-410.
80. Beshkov, V. 1998. Classes Amphibia and Reptilia (Amphibians and Reptiles). - In: Michev et al. (eds.). *Biodiversity of the Srebarna Biosphere Reserve. Checklist and bibliography*. Sofia: Co-published by Context & Pensoft: 85-86.
81. Beshkov, V. 2007. Amphibians and reptiles of non-lotic Bulgarian wetlands. - In: Michev T. M. and M. P. Stoyneva (eds.) *Inventory of Bulgarian Wetlands and their Biodiversity. Part 1: Non-Lotic Wetlands*, Publ., House Svetlostroy, Sofia, pp. 211-214.
82. Beukema, W., P. de Pous, D. Donaire, D. Escoriza, S. Bogaerts, A.G. Toxopeus, C.A.J.M. de Bie, J. Roca & S. Carranza. 2010. Biogeography and contemporary climatic differentiation among Moroccan *Salamandra algira*. *Biological Journal of the Linnean Society* 101:626–641.
83. Bogoljub, Sterijovski & Tomović, Ljiljana & Lj, & Ajtic, Rastko. (2012). Contribution to the knowledge of the Reptile fauna and diversity in FYR of Macedonia. *North-Western Journal of Zoology*. 10.
84. Celse J., Catard A., Caron S., Ballouard J.M., Gagno S., Jardé N., Cheylan M., Astruc G., Croquet V., Bosc M., Petenian F., 2014. Management guide of populations and habitats of the Hermann's tortoise. LIFE 08 NAT/F/000475. ARPE PACA. 210 p.
85. Ciocanea, Cristiana-Maria, Gavrilidis, Athanasios-Alexandru and Bagrinovschi, Vasile. "Microclimate Observation at Hermann's Tortoise () Habitat in the "Iron Gates" Natural Park. Case Study: Lower Eşelnița Watershed (Banat, Romania)" *Transylvanian Review of Systematical and Ecological Research*, vol.16, no.3, 2016, pp.47-58.
86. Couturier, Thibaut & Besnard, Aurélien & Bertolero, Albert & Bosc, Valérie & Astruc, Guillemme & Cheylan, Marc. 2014: Factors determining the abundance and occurrence of Hermann's tortoise *Testudo hermanni* in France and Spain: Fire regime and landscape changes as the main drivers. *Biological Conservation*. 170. 177-187. 10.1016/j.biocon.2013.12.028.
87. Cox, N., Chanson, J., Stuart, S. (2006): *The status and distribution of reptiles and amphibians of the Mediterranean basin*, Gland, Switzerland & Cambridge, UK, IUCN.
88. Dragan Arsovski. 2018: Run-of-the-mill ecology to sexual brutality and evolution: annals of an aroused tortoise population. Sexual reproduction. University of La Rochelle.
89. Duro, S.; Sönmez, B.; Gündemir, O.; Jashari, T.; Szara, T. 2021. Morphological Divergence of Hermann's Tortoise (*Testudo hermanni boettgeri* Mojsisovits, 1889) in Albania. *Animals*.
90. Elith, J., S.J. Phillips, T. Hastie, M. Dudík, Y.E. Chee & C.J. Yates. 2011. A statistical explanation of MaxEnt for ecologists. *Diversity and Distributions* 17(1): 43–57.
91. Evers, S. W., & Benson, R. B. (2018). A new phylogenetic hypothesis of turtles with implications for the timing and number of evolutionary transitions to marine lifestyles in the group. *Palaeontology*, 62(1), 93-134.
92. Golubović, Ana & Tomović, Ljiljana & Nikolić, Marko & Nikolić, Sonja & Marko, Andjelković & Arsovski, Dragan & Vuk, Ikočić & Gvozdenović Nikolić, Slađana & Popović, Miloš.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
Европейския фонд за регионално
развитие

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА 2014 – 2020 г.“

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ОКОЛНА СРЕДА

2019. Distribution of Hermann's tortoise across Serbia with implications for conservation. Archives of Biological Sciences. 71. 509-516. 10.2298/ABS190406034G.

93. Gosar, Anton & Sovinc, Andrej & Filipovic, Dejan & Jovičić, Dobrica & Đurđić, Snežana & Pavlović, Sanja & Koderman, Miha & Lipej, Lovrenc & Kerma, Simon & Belij, Marija & Podmenik, Dane & Sevšek, Maja. 2017. Tourism in Protected Areas of Nature in Serbia and Slovenia.

94. Graham, C.H. & Hijmans, R.J. 2006. A comparison of methods for mapping species ranges and species richness. Global Ecology & Biogeography 15(6): 578–587.

95. Groombridge, B.(1982). The IUCN Amphibia-Reptilia Red Data Book, Part I. Gland, Switzerland, IUCN.

96. Grozdanov A.; Peshev H.; Stoynov E; Vangelova N; Van Leest M.; Wielpstra H.; Parvanov D.; Contribution to the faunistic research and conservation of the herpetofauna of northern kresna gorge and some adjacent areas.

97. Guidelines how to minimize the impact of transport infrastructure development on nature in the Carpathian countries, Danube Transnational Programme, DTP1-187-3.1, April 2019 (6.2.4 Reptiles – p. 70).

98. Hailey A., E. Pulford, D. Stubbs. 1984. Summer activity patterns of Testudo hermanni Gmelin in Greece and France. Amphibia-Reptilia 5: 69–78.

99. Hailey A., R. Willemsen. 2000. Population density and adult sex ratio of the tortoise Testudo hermanni in Greece: Evidence for intrinsic population regulation. Journal of Zoology London 251: 325–338.

100. Hailey, Adrian & Goutner, Vassilis. 1991. Villas, villagers and tortoises in Greece—a sequel. Oryx. 25. 169 - 171. 10.1017/S0030605300034207.

101. Hailey, Adrian & Loumbourdis, Nikolaos. 1988. Egg size and shape, clutch dynamics, and reproductive effort in European tortoises. Canadian Journal of Zoology-revue Canadienne De Zoologie - CAN J ZOOL. 66. 1527-1536. 10.1139/z88-224.

102. Hailey, Adrian & Loumbourdis, Nikolaos. 1990. Population ecology and conservation of tortoises: Demographic aspects of reproduction in Testudo hermanni. Herpetological Journal. 1. 425-434.

103. Hailey, Adrian & Pulford, Elizabeth & Stubbs, David. 1984. Summer activity patterns of Testudo hermanni .. Amphibia-Reptilia. 5. 57-68. 10.1163/156853884X00101.

104. Hailey, Adrian & Willemsen, R.. (2000). Population density and adult sex ratio of the tortoise Testudo hermanni in Greece: Evidence for intrinsic population regulation. Journal of Zoology. 251. 325 - 338. 10.1111/j.1469-7998.2000.tb01083.x.

105. Hailey, Adrian & Willemsen, R.E.. 2003. Changes in the status of tortoise populations in Greece 1984–2001. Biodiversity and Conservation. 12. 991-1011. 10.1023/A:1022815120619.

106. Hailey, Adrian & Wright, Jonathan & Steer, E. 1988. Population ecology and conservation of tortoises: The effects of disturbance. Herpetological Journal. 1. 294-301.

107. Hailey, Adrian. 1988. Population ecology and conservation of tortoises: the estimation of density, and dynamics of a small population. Herpetological Journal. 1. 263-271.

108. Hailey, Adrian. 1989. How far do animals move? Routine movements in a tortoise. Canadian Journal of Zoology. 67. 208-215. 10.1139/z89-028.

109. Hailey, Adrian. 2000. Implications of high intrinsic growth rate of a tortoise population for conservation. Animal Conservation. 3. 185 - 189. 10.1111/j.1469-1795.2000.tb00102.x.

110. Hailey, Adrian. 2000. The effects of fire and mechanical habitat destruction on survival of the tortoise Testudo hermanni in northern Greece. Biological Conservation - BIOL CONSERV. 92. 321-333. 10.1016/S0006-3207(99)00099-3.

111. Haxhiu, I. (1998): The reptilia of Albania: Species composition, distribution, habitats. Bonner zoologische Beiträge 48:35–57.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
Европейския фонд за регионално
развитие

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА 2014 – 2020 г.“

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ОКОЛНА СРЕДА

112. Hijmans, R.J., S.E. Cameron, J.L. Parra, P.G. Jones & A. Jarvis. 2005. Very high resolution interpolated climate surfaces for global land areas. *International Journal of Climatology* 25: 1965–1978.
113. International Union for Conservation of Nature, IUCN
114. Ivanchev I. 2007: Überwinterung von *Testudo hermanni* und *Testudo graeca* in der Natur und unter sehr naturnahen Bedingungen in Bulgarien.
115. Ivanchev I. 2008: Eine Initiative zum Schutz und zur Erforschung von Landschildkroten in Bulgarien – Schildkroten im Fokus 5 (1): 3-17.
116. Ivanchev, Ivo. 2007 “Population Ecology and Biology of *Testudo hermanni* (Reptilia: Testudinidae) at the Eminska Mountain, Bulgaria.” *Acta Zoologica Bulgarica* 59 (2007): 153-163.
117. Jablonski, Daniel. 2011. Reptiles and amphibians of Albania with new records and notes on occurrence and distribution. *Acta Societatis Zoologicae Bohemicae*. 75. 223–238.
118. Kambourova N, Koshev Y, Popgeorgiev G, January 2012, Effect of Traffic on Mortality of Amphibians, Reptiles, Birds and Mammals on Two Types of Roads Between Pazardzhik and Plovdiv Region (Bulgaria), Preliminary Results, *Acta Zoologica Bulgarica* 1(64):57-67.
119. Labus, Nenad & Savić, Aleksandra & Zivic, Nebojsa & Jaksic, Tatjana. 2016. Morphological characteristics of the Hermann's tortoise (*Testudo hermanni* Gmelin, 1789) in the south-eastern part of Kosovo and Metohija. *University thought - Publication in Natural Sciences*. 6. 10.5937/univtho6-10971.
120. Ljubisavljević, Katarina & Džukić, Georg & Kalezic, Milos. 2011. The commercial export of the land tortoises (*Testudo* spp.) From the territory of the former Yugoslavia: A historical review and the impact of overharvesting on wild populations. *North-Western Journal of Zoology*. 7.
121. Longepierre, S. & Grenot, C. & Hailey, Adrian. 2003. Individual, local and subspecific variation in female Hermann's tortoise (*Testudo hermanni*) reproductive characters. *Contributions to Zoology*. 72. 221-226. 10.1163/18759866-07204003.
122. Longepierre, S. & Hailey, Adrian & Grenot, C. 2001. Home range area in the tortoise *Testudo hermanni* in relation to habitat complexity: Implications for conservation of biodiversity. *Biodiversity and Conservation*. 10. 1131-1140. 10.1023/A:1016611030406.
123. Lymberakis, Petros & Pafilis, Panayiotis & Poulakakis, Nikos & Sotiropoulos, Konstantinos & Valakos, Efstratios. (2018). The Amphibians and Reptiles of the Aegean Sea.
124. Malakova, Nevena & Sakelarieva, Lidia & Pulev, Alexander. 2018. Distribution of the Tortoises *Testudo hermanni* and *Testudo graeca* in the Natura 2000 Site „Oranovski Prolom – Leshko” (BG0001022), Bulgaria.
125. Martínez-Freiría, F., N. Sillero, M. Lizana & J.C. Brito. 2008. GIS-based niche models identify environmental correlates sustaining a contact zone between three species of European vipers. *Diversity and Distributions* 13(3): 452–461.
126. Mazzotti, Stefano & Pisapia, Anna & Fasola, Mauro. 2002. Activity and home range of *Testudo hermanni* in Northern Italy. *Amphibia-Reptilia*. 23. 305-312. 10.1163/15685380260449180.
127. Naumov, Borislav & Tzankov, Nikolay & Donchev, Krasimir & Petrov, Boyan & Stoyanov, Andrey & Popgeorgiev, Georgi & Mollov, Ivelin & Beshkov, Vladimir. 2016. The Herpetofauna (Amphibia and Reptilia) of Vrachanska Planina Mountains -Species Composition, Distribution and Conservation.
128. Nikolić, Marko et al. 2016 “A note on scavenging behaviour of adult Hermann’s tortoise (*Testudo hermanni*).”.
129. Nikolić, Sonja & Golubović, Ana & Bonnet, Xavier & Arsovski, Dragan & Ballouard, Jean-Marie & Ajtic, Rastko & Bogoljub, Sterijovski & Vuk, Iković & Vujović, Ana & Tomović, Ljiljana. 2018. Why an apparently prosperous subspecies needs strict protection? The case of *Testudo hermanni boettgeri* from the central Balkans. *Herpetological Conservation and Biology*. 13. 673–690.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
Европейския фонд за регионално
развитие

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА 2014 – 2020 г.“

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ОКОЛНА СРЕДА

130. Petrov B. P., N. Tzankov, H. Strijbosch, G. Popgeorgiev, V. Beshkov. 2006. The herpetofauna (Amphibia and Reptilia) of the Western Rhodopes mountain (Bulgaria and Greece). – In: Beron P. (ed.) Biodiversity of Bulgaria. 3. Biodiversity of Western Rhodopes (Bulgaria and Greece) I. Pensoft & Nat. Mus. Natur. Hist., Sofia, 863-912.
131. Phillips, S.J. & M. Dudík. 2008. Modeling of species distributions with Maxent: new extensions and a comprehensive evaluation. *Ecography*, 31, 161–175.
132. Phillips, S.J., R.P. Anderson & R.E. Schapire. 2006. Maximum entropy modeling of species geographic distributions. *Ecological Modelling*, 190, 231–259.
133. Pille, Fabien. 2016. Translocation of Hermann tortoises (*Testudo hermanni hermanni*): a behavioural and eco-physiological assessment (Master 2 report).
134. Popgeorgiev G. 2008. The effects of a large-scale fire on the demographic structure of a population of Hermann's (*Testudo hermanni boettgeri* Mojsisovics, 1889) and Spur-thighed (*Testudo graeca iberica* Pallas, 1814) tortoises in Eastern Rhodopes Mountains, Bulgaria. – *Historia naturalis bulgarica*, 19: 115-127.
135. Popgeorgiev G., 2008; The effects of a large-scale fire on the demographic structure of a population of Hermann's (*Testudo hermanni boettgeri* Mojsisovics, 1889) and Spur-thighed (*Testudo graeca iberica* Pallas, 1814) tortoises in Eastern Rhodopes Mountains, Bulgaria.
136. Popgeorgiev, Georgi. 2008. The effects of a large-scale fire on the demographic structure of a population of Hermann's (*Testudo hermanni boettgeri* Mojsisovics, 1889) and Spur-thighed (*Testudo graeca iberica* Pallas, 1814) tortoises in Eastern Rhodopes Mountains, Bulgaria. *Historia naturalis bulgarica*. 19.
137. Rhodin A. G.J., John B. Iverson, Roger Bour, Uwe Fritz, Arthur Georges, H. Bradley Shaffer and Peter Paul van Dijk. 2017. *Turtles of the world. Annotated checklist and atlas of taxonomy, synonymy, distribution, and conservation status* (8th ed.).
138. Sidorovska, V. 2010: Study on assessment and evaluation of amphibians & reptiles within the protected area National Park Mavrovo. Skopje.
139. Sillero, N., Campos, J., Bonardi, A., Corti, C., Creemers, R., Crochet, P.-A., Crnobrnja-Isailović, J., Denoël, M., Ficetola, G.F., Gonçalves, J., Kuzmin, S., Lymberakis, P., de Pous, P., Rodríguez, A., Sindaco, R., Speybroeck, J., Toxopeus, B., Vieites, D.R., Vences, M. 2014. Updated distribution and biogeography of amphibians and reptiles of Europe. .p 1-31.
140. Sillero, Neftalí & Oliveira, Marco & Sousa, Pedro & Sousa, Fátima & Gonçalves-Seco, Luis. 2014. Distributed database system of the New Atlas of Amphibians and Reptiles in Europe: The NA2RE project. *Amphibia-Reptilia*. 35. 33-39. 10.1163/15685381-00002936.
141. Slavchev, Miroslav & Tzankov, Nikolay & Popgeorgiev, Georgi. (2014). Impact of fires on spatial distribution patterns of the Hermann's tortoise (*Testudo hermanni*) in a heavily affected area in Bulgaria. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*. 20. 135-138.
142. Soler, J. & Martinez Silvestre, Albert & Sempere, M.. (2009). *Testudo graeca iberica* en Rumania. *Reptilia*. 77. 43-49.
143. Speybroeck, Jeroen & Beukema, Wouter & Crochet, Pierre-André. (2010). A Tentative Species List Of The European Herpetofauna (Amphibia And Reptilia) — An Update. *Zootaxa*. 2492. 1-27. 10.5281/zenodo.195659.
144. Sterijovski, B., Tomović, L., Ajtić, R. 2014. Contribution to the knowledge of the Reptile fauna and diversity in FYR of Macedonia. .p 83–92.
145. Stubbs, David & Swingland, Ian & Hailey, Adrian & Pulford, Elizabeth. 1985. The ecology of the Mediterranean tortoise *Testudo hermanni* in northern Greece (the effects of a catastrophe on population structure and density). *Biological Conservation*. 31. 125-152. 10.1016/0006-3207(85)90045-X.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
Европейския фонд за регионално
развитие

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА 2014 – 2020 г.“

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ОКОЛНА СРЕДА

146. Sutherland, W. 2000. The conservation handbook: Research, Management and Policy. London, Blackwell Science. 278 с.
147. Tomović, L., Ajtić, R., Ljubisavljević, K., Urošević, A., Jović, D., Krizmanić, I., Labus, N., Đorđević, S., Kalezić, M.L., Vukov, T. (2014): Reptiles in Serbia. Distribution and diversity patterns. Bulletin of the Natural History Museum **7**: 129–158.
148. Tortoise & Freshwater Turtle Specialist Group. 1996. Testudo graeca. The IUCN Red List of Threatened Species 1996: e.T21646A9305693.
149. Tortoises and Freshwater Turtles - An Action Plan for their Conservation (IUCN/SSC Tortoise and Freshwater Turtle Specialist Group, Second Edition—1991)
150. TURTLE CONSERVATION FUND. 2002. A Global Action Plan for Conservation of Tortoises and Freshwater Turtles. Strategy and Funding Prospectus 2002–2007. Washington, DC: Conservation International and Chelonian Research Foundation, 30 pp.
151. Turtle Taxonomy Working Group [Rhodin, A.G.J., Iverson, J.B., Bour, R. Fritz, U., Georges, A., Shaffer, H.B., and van Dijk, P.P.]. 2017. Turtles of the World: Annotated Checklist and Atlas of Taxonomy, Synonymy, Distribution, and Conservation Status (8th Ed.). In: Rhodin, A.G.J., Iverson, J.B., van Dijk, P.P., Saumure, R.A., Buhlmann, K.A., Pritchard, P.C.H., and Mittermeier, R.A. (Eds.). Conservation Biology of Freshwater Turtles and Tortoises: A Compilation Project of the IUCN/SSC Tortoise and Freshwater Turtle Specialist Group. Chelonian Research Monographs 7:1–292. doi: 10.3854/crm.7.checklist.atlas.v8.2017.
152. Tzankov N.; Grozdanov A.; Kunev G.; Parvanov D.; Analysis and data collection (flora and fauna) of the cross-border Maleshevska Mountain, January 2013, DOI: 10.13140/RG.2.1.2088.8803.
153. Uhrin, M., Havaš, P., Minarik, M., Kodejš, K., Bugoš, I., Danko, S., Husák, T., Koleska, D., Jablonski, D. 2016. Distribution updates to amphibian and reptile fauna for the Republic of Macedonia. p 201-220.
154. Sillero, Neftalí & Campos, João & Bonardi, Anna & Corti, Claudia & Creemers, Raymond & Crochet, Pierre-André & crnobrnja-isailovic, Jelka & Denoel, Mathieu & Ficetola, Gentile Francesco & Gonçalves, João & Kuzmin, Sergei & Lymberakis, Petros & de Pous, Philip & Rodríguez, Ariel & Sindaco, Roberto & Speybroeck, Jeroen & Toxopeus, Bert & Vieites, David & Vences, Miguel. 2014. Updated distribution and biogeography of amphibians and reptiles of Europe. Amphibia-Reptilia. 35. 1-31. 10.1163/15685381-00002935.
155. van Dijk, P.P., Corti, C., Mellado, V.P. & Cheylan, M. 2004. Testudo hermanni (errata version published in 2020). The IUCN Red List of Threatened Species 2004: e.T21648A176604335.
156. Vanderhoeven S, 2020, Policy brief: Towards a sustainable wildlife trade - Sound data in support of decision making, Belgian Biodiversity Platform, March 2020.
157. WILLEMSSEN, R. & Hailey, Adrian & LONGEPIERRE, S. & GRENOT, C. 2002. Body mass condition and management of captive European tortoises. Herpetological Journal. 12. 115-121.
158. Willemsen, R. & Hailey, Adrian. 1999. Variation of adult body size of the tortoise Testudo hermanni in Greece. Journal of Zoology. 248. 379 - 396. 10.1111/j.1469-7998.1999.tb01037.x.
159. Willemsen, R. & Hailey, Adrian. 2001. Variation in adult survival rate of the tortoise Testudo hermanni in Greece: Implications for evolution of body size. Journal of Zoology. 255. 43 - 53. 10.1017/S0952836901001108.
160. Willemsen, R.E. & Hailey, Adrian. 1999. A latitudinal cline of dark plastral pigmentation in the tortoise Testudo hermanni in Greece. Herpetological Journal. 9. 125-132.
161. Willemsen, R.E. & Hailey, Adrian. 2002. Body Mass Condition in Greek Tortoises: Regional and Interspecific variation. Herpetological Journal. 12. 105-114.
162. Willemsen, Ronald & Hailey, Adrian. 2003. Sexual dimorphism of body size and shell shape in European tortoises. Journal of Zoology (London). 260. 353-365. 10.1017/S0952836903003820.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
Европейския фонд за регионално
развитие

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА 2014 – 2020 г.“

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ОКОЛНА СРЕДА

163. Wright, Jonathan & Steer, & Hailey, Adrian. (1988). Habitat separation in tortoises and the consequences for activity and thermoregulation. *Canadian Journal of Zoology*. 66. 1537-1544. 10.1139/z88-225.
164. Xavier Bonnet, Ana Golubović, Dragan Arsovski, Sonja Đorđević, Jean-Marie Ballouard, Bogoljub Sterijovski, Rastko Ajtić, Christophe Barbraud, Liljana Tomović, A prison effect in a wild population: a scarcity of females induces homosexual behaviors in males, *Behavioral Ecology*, Volume 27, Issue 4, July-August 2016, Pages 1206–1215.
165. Žagar, A., Cafuta, V., Drašler, K., Jagar, T., Krofel, M., Lužnik, M., Ostanek, E., Petkovska, V., Planinc, G., Sopotnik, M., Vamberger, M. (2013): A review of eleven short-term reptile surveys in the western Balkans. *Hyla* 2013:3–21.
166. Zenboudji, Saliha & Cheylan, Marc & Arnal, Veronique & Bertolero, Albert & Leblois, Raphael & Astruc, Guillelme & Bertorelle, Giorgio & Pretus, Joan & Lo Valvo, Mario & Sotgiu, Giuseppe & Montgelard, Claudine. (2016). Conservation of the endangered Mediterranean tortoise *Testudo hermanni hermanni*: The contribution of population genetics and historical demography. *Biological Conservation*. 195. 279-291. 10.1016/j.biocon.2016.01.007.
167. Zhivkov, M., Ivo Ivanchev, Galerida Raikova-Petrova, Teodora Trichkova. 2007. First data on the population structure, growth rate and ontogenetic allometry of the tortoise *Testudo hermanni* in Eastern Stara Planina (Bulgaria).
168. Zivkov, Galerida N. Raikov-Petrova, Teodora A. Trichkova, Population biology and ontogenetic allometry of *Testudo hermanni boettgeri* MOJSISOVICS, 1889, in a marginal population in Bulgaria, 17.
169. Živkov, M. & Ivanchev, I. & Raikova, Galerida & Trichkova, T.. (2007). First data on the population structure, growth rate and ontogenetic allometry of the tortoise *testudo hermanni* in eastern strata planina (Bulgaria). *Comptes Rendus de L'Academie Bulgare des Sciences*. 60. 1015-1022.
170. <http://eea.government.bg/zpo/bg/> - Регистър на защитените територии и защитените зони в България.
171. <http://e-ecodb.bas.bg/rdb/bg/vol2/> - Червена книга на Република България 2015 г., том II – Животни.
172. <http://natura2000.moew.government.bg/Home/Natura2000ProtectedSites> - Информационна система за защитени зони от екологична мрежа Натура 2000.
173. <http://redlist.moep.gov.mk/common-tortoise/> - Информация за *T.graeca* в Република Северна Македония.
174. <http://redlist.moep.gov.mk/hermanns-tortoise/> - Информация за *T.hermannii* в Република Северна Македония.
175. <http://www.tortue-hermann.eu/home.php> - Project LIFE 08 NAT/F/000475
176. <https://balkani.org/activities/species-conservation/tortoise/> СДП БАЛКАНИ - Център за размножаване на сухоземни костенурки.
177. https://balkani.org/eea_project_tortoises_birds_plants/ - СДП БАЛКАНИ - проект за „Костенурки, птици и растения в Западна България“.
178. <https://cdr.eionet.europa.eu/> - Интернет адрес на Европейската комисия – Eionet Central Data Repository;
179. <https://geachelonia.org/> - Център за рехабилитация и размножаване на сухоземни костенурки “Геа Челония“.
180. <https://natura2000.eea.europa.eu/> - Natura 2000 Network Viewer.
181. <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-02009838> - Two populations of Hermann's turtle (*Testudo hermanni*, a late maturing species ~ 10 years) were studied on the mainland and on an island in the Prespa Lake region of Macedonia.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
Европейския фонд за регионално
развитие

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА 2014 – 2020 г.“

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ОКОЛНА СРЕДА

182. https://www.academia.edu/2899609/Notes_on_morphological_anomalies_observed_in_specimens_of_Testudo_hermani_boettgeri_Gmelin_1789_Reptilia_Chelonia_Testudinidae_from_Southern_Dobrudja_Romania - Notes on morphological anomalies observed in specimens of *Testudo hermanni boettgeri* Gmelin, 1789 (Reptilia: Chelonia: Testudinidae) from Southern Dobrudja, Romania
183. https://www.academia.edu/43679549/The_spur_thighed_tortoise_Testudo_graeca_ibera_in_Romania_new_locality_records_suggest_a_more_optimistic_situation - The spur-thighed tortoise (*Testudo graeca iberica*) in Romania new locality records suggest a more optimistic situation.
184. <https://www.iucnredlist.org/species/21646/9305693> - International Union for Conservation of Nature, IUCN, *Testudo graeca* page
185. <https://www.iucnredlist.org/species/21648/176604335> - International Union for Conservation of Nature, IUCN, *Testudo hermanni* page
186. <https://www.moew.government.bg/> - Интернет адрес на Министерство на околната среда и водите.
187. <https://www.moew.government.bg/bg/priroda/biologichno-raznoobrazie/jivotni-izvun-estestvenata-im-sreda/spasitelni-centrove/> - Заповед на Министъра на околната среда и водите за определяне на места изпълняващи функцията на спасителни центрове.
188. <https://www.moew.government.bg/bg/priroda/biologichno-raznoobrazie/jivotni-izvun-estestvenata-im-sreda/spasitelni-centrove/> - Правилник за спасителните центрове.
189. <https://www.researchgate.net/figure/Map-showing-the-distribution-range-of-T-hermanni-in-the-former-Yugoslavia-according-to-fig1-268304482> - *Testudo hermanni* distribution in former Yugoslavia.
190. <https://www.researchgate.net/project/Distribution-and-conservation-of-Hermanns-tortoise-Testudo-hermanni-boettgeri-in-Serbia> - Distribution and conservation of Hermann's tortoise (*Testudo hermanni boettgeri*) in Serbia -
191. <https://www.rufford.org/projects/ana-golubovi%20turtles-in-serbia-population-status-conservation-and-distribution-of-the-understudied-european-pond-turtle-and-hermanns-tortoise/> - Population and distribution studies on European pond turtle and Hermann's tortoise.
192. <https://www.rufford.org/projects/ivo-ivanchev/conservation-measures-of-globally-endangered-land-tortoises-spur-thighed-and-spur-tailed-testudo-graeca-ibera-and-testudo-hermanni-boettgeri-in-the-black-sea-coast-region-bulgaria/> - Conservation Measures of Globally Endangered Land Tortoises: Spur-Thighed and Spur-Tailed (*Testudo graeca iberica* and *Testudo hermanni boettgeri*) in the Black Sea Coast Region, Bulgaria, Rufford Foundation Site.
193. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0006320799000993> - The effects of fire and mechanical habitat destruction on survival of the tortoise *Testudo hermanni* in northern Greece.